

ACTA MVSEI APVLENSIS

APULUM LIII

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

Fondator

ION BERCIU

Editor

GABRIEL T. RUSTOIU

Colegiul editorial

RADU ARDEVAN - Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca

NIKOLAUS BOROFFKA - Deutsches Archäologisches Institut, Berlin

DANIEL DUMITRAN - Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia

NICOLAE GUDEA - Cluj-Napoca

VALER MOGA - Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia

CHRISTOPHER F. E. PARE - Universitatea „Johannes Gutenberg”, Mainz

ZENO KARL PINTER - Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu

MARIUS PORUMB - Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca

VOLKER WOLLMANN - Obrigheim

Colegiul de redacție

HORIA CIUGUDEAN - director

RADU OTA - secretar de redacție

GEORGE BOUNEGRU - membru

CONSTANTIN INEL - membru

Adresa de corespondență:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII

510010 ALBA IULIA

Str. Mihai Viteazul, 12-14

Tel. 0258/813300

revista.apulum@yahoo.com

www.mnuai.ro; www.muzeuluniriiialba.ro; www.anuarulapulum.ro

Correspondence address:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII

RO – 510010 ALBA IULIA

Mihai Viteazul St., 12-14

Tel. (+40) (258) 813300

© 2016 MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII, ALBA IULIA

ISSN – 1013-428X

ISSN – 2247 – 8701

ISSN-L – 2247 – 8701

ACTA MVSEI APVLENSIS

APVLVM

LIII

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

ALBA IULIA

MMXVI

Tehnoredactare: RADU OTA

Traducerea și verificarea textelor în limba engleză: ADINA GOȘA

Textele nepublicate nu se restituie.

S U M A R

CONTENTS – SOMMAIRE – INHALT

RADU OTA, Vasile Moga, maestru al arheologiei clasice.....	XI
RADU OTA, Interviu cu domnul profesor Vasile Moga, la ceas aniversar.....	XVII
GEORGE BOUNEGRU, RADU OTA, Ion Berciu, pionier și maestru al muzeografiei românești (1904-1986).....	XXV

STUDII – STUDIES

SABIN ADRIAN LUCA, FLORENTINA MARȚIȘ, Artefactele litice șlefuite din așezările neolitice timpurii ale culturilor Starčevo-Criș și Vinča. <i>Polished stone artefacts from Early Neolithic Settlements of Starčevo-Criș and Vinča cultures.....</i>	1
SABIN ADRIAN LUCA, TIBERIU BOGDAN SAVA, DORU PĂCEȘILĂ, OANA GAZA, IULIANA STANCIU, GABRIELA SAVA, BIANCA ȘTEFAN, Date radiocarbon ale nivelului III de la Tărtăria-Gura Luncii (cercetările preventive ale anilor 2014-2015) <i>Radiocarbon data from level III at Tărtăria-Gura Luncii site (2014-2015 preventive researches).....</i>	27
ION TUȚULESCU, Notes about a miniatural clay representation of an axe with crossed arms found in Ocnîța, Vâlcea county <i>Notă asupra unei reprezentări miniaturale din lut a unui topor cu brațe în cruce descoperit la Ocnîța, județul Vâlcea...</i>	35
GABRIEL BĂLAN, RALUCA BURLACU-TIMOFTE, TEODOR MUNTEAN, Așezarea din epoca bronzului de la Aiud – <i>Groapa de gunoi</i> . Considerații preliminare <i>Bronze Age settlement at Aiud - Groapa de gunoi. Preliminary report.....</i>	45
MIHAELA BLEOANCĂ, Un complex Wietenberg descoperit în situl de la Ampoița-La Pietre (jud. Alba) <i>A Wietenberg feature discovered at the Ampoița-La Pietre archaeological site.....</i>	83

ILIE LASCU, DAN ANGHEL, CRISTINEL FÂNTÂNEANU, MONICA URSU, CLAUDIU TĂNĂSELIA, Depozitul de bronzuri de la Pianu de Jos <i>The bronze hoard from Pianu de Jos</i>	109
MARIUS-MIHAI CIUTĂ, Un celt din bronz, recent descoperit la Hăpria (com. Ciugud, jud. Alba) <i>A bronze socketed axe, recently discovered at Hăpria (Ciugud parish, Alba County)</i>	143
RALUCA GHEORGHIU, ILIE LASCU, Piese de bronz descoperite în situl de la Alba Iulia - „Recea” <i>Bronze objects discovered at Alba Iulia - „Recea” site</i>	151
CRISTINEL PLANTOS, MARIUS-MIHAI CIUTĂ, Two belt buckles of late Latène period from Craiva – “Piatra Craivii” – recently recovered <i>Două paftale de epocă târzie Latène de la Craiva – “Piatra Craivii” recent recuperate</i>	165
DOINA BENEĂ, Lucrările de aducțiune a apei în Dacia romană. Cu privire specială asupra canalizărilor cu conducte de plumb <i>Die Wasserzuleitung in der Provinz Dacia Romana. Mit besonderer berücksichtigung der Leitungen aus Bleirohren</i>	179
RADU CIOBANU, Statuaria colorată greco-romană – principii estetice și implicații tehnice; exemplele de la Apulum <i>La statuaire greco-romaine colorée: principes esthétiques et implications techniques - les exemples d'Apulum</i>	187
RADU OTA, CRISTIAN TITUS FLORESCU, Observații asupra incintei vestice a castrului roman de la Apulum și câteva constatări istorice <i>Observations about western precinct of the Roman camp at Apulum and some historical remarks</i>	205
DOREL BONDOC, O farfurie creștină descoperită la Romula <i>A Christian plate found at Romula</i>	235
CRISTIAN TITUS FLORESCU, RADU OTA, Un mormânt din secolul X descoperit în incinta fostului castru roman de la Apulum <i>A 10th century grave discovered in the former Roman camp at Apulum</i>	245
AUREL DRAGOTĂ, Un accesoriu cosmetic din jurul anului 1000 în necropola de la Alba Iulia - Izvorul Împăratului <i>A cosmetic accessory from around 1000 AD in the necropolis at Alba Iulia - Izvorul Împăratului</i>	255

FLORIN CIULAVU, ANCA TIMOFAN, Un atelier de prelucrat metale datând din secolele XVIII-XIX, descoperit la Alba Iulia <i>A metalworking workshop dating from the 18th-19th centuries, found at Alba Iulia.....</i>	263
JÓZSEF GÁBOR NAGY, The life and scientific work of Zsigmond Reiner <i>Viața și activitatea științifică a lui Zsigmond Reiner.....</i>	285

RESTAURARE – CONSERVARE – INVESTIGAȚII

RESTORATION – CONSERVATION – INVESTIGATIONS

DAN ANGHEL, Tehnici de restaurare a unor spade celtice descoperite la Gâmbaș <i>The restoration of some Celtic swords discovered at Gâmbaș.....</i>	309
SORIN ȘERBAN, Ceramica romană de la Apulum și împrejurimi. Metode de conservare și restaurare diferite, de la caz la caz <i>Roman pottery from Apulum and neighborhoods. Methods of preservation and reconditioning different cases.....</i>	341

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

REVIEWS AND READER'S NOTES

HORIA CIUGUDEAN, <i>Transformation by Fire. The Archaeology of Cremation in Cultural Context</i> . Edited by Ian Kujit, Colin P. Quinn, Gabriel Cooney, The University of Arizona Press 2014, 322 pag	349
VASILE MOGA, J. R. López Rodríguez, J. Beltrán Fortes (eds.), <i>Itálica, Cien años, Cien Piezas</i> , ed. JUNTA DE ANDALUCÍA, Consejería de Educación, Cultura y Deporte. DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE SEVILLA. Área de Ciudadanía, Participación y Cultura, Sevilla, 2014, 238 pag., 104 fotografii color).....	353
FLORIN CIULAVU, Aurel Dragotă, <i>Podoabe și accesorii vestimentare din Banat, Crișana și Transilvania (secolele X-XI)</i> , Cluj-Napoca, Editura Mega, 2014, 261 p.....	357
Lista autorilor.....	363

**Volum omagial dedicat
domnului Vasile Moga,
cu ocazia împlinirii vârstei de 70 de ani**

Vasile Moga

**DATE RADIOCARBON ALE NIVELULUI III DE LA
TĂRTĂRIA-GURA LUNCII
(CERCETĂRILE PREVENTIVE ALE ANILOR 2014-2015)**

Sabin Adrian LUCA
Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu; Muzeul Național Brukenthal
Tiberiu Bogdan SAVA
Laboratorul RoAMS, Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru
Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei”, Măgurele-Ilfov
Doru PĂCEȘILĂ
Laboratorul RoAMS, Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru
Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei”, Măgurele-Ilfov
Oana GAZA
Laboratorul RoAMS, Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru
Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei”, Măgurele-Ilfov
Iuliana STANCIU
Laboratorul RoAMS, Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru
Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei”, Măgurele-Ilfov
Gabriela SAVA
Laboratorul RoAMS, Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru
Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei”, Măgurele-Ilfov
Bianca ȘTEFAN
Laboratorul RoAMS, Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru
Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei”, Măgurele-Ilfov

Cuvinte cheie: Tărtăria-*Gura Luncii*; neolitic dezvoltat (Vinča B), date radiocarbon.

Key words: Tărtăria-*Gura Luncii*, Middle Neolithic (Vinča B), radiocarbon dates.

Situl arheologic de la Tărtăria-*Gura Luncii* a fost cercetat în câteva rânduri de-a lungul secolului XX¹. O dată cu anul 2010 eu (S. A. Luca), împreună cu echipa de arheologi pe care o coordonez, am început o cercetare sistematică formată din 11 suprafețe de cercetare (cu dimensiunile de 8/16 m fiecare)².

În anii 2014-2015 s-au realizat cercetări preventive publicate deja³. În această scurtă notă dorim să aducem în lumina tiparului câteva date C¹⁴ din două

¹ Luca 2016, p. 9-10, 23-26.

² Luca 2016, p. 7, 9, notele 18-22.

³ Luca 2016.

complexe: C. XLV (patru probe) și C. XLIV (o probă). Acestea aparțin nivelului III, final, încadrat de noi, în mare, în faza B, final – poate C –, a culturii Vinča⁴.

Complexul C.XLV a fost publicat⁵, poziția sa stratigrafică fiind în legătură cu L.XV⁶, datată de noi Vinča A (probabil A₃/B₁), pe care o deranjează, venind de sus. Locuințele de acest tip aparțin sfârșitului nivelului IV⁷.

Datele sunt datate necalibrat după cum urmează: RoAMS-52.40: 6.082±33 BP (**Fig. 1**); RoAMS-53.40: 6.063±33 BP (**Fig. 2**); RoAMS-54.40: 6.023±32 BP (**Fig. 3**); RoAMS-56.40: 5.996±32 BP (**Fig. 4**) – complexul arheologic C.XLV și RoAMS-55.40: 6.112±33 BP (**Fig. 5**) – complexul arheologic C.XLIV.

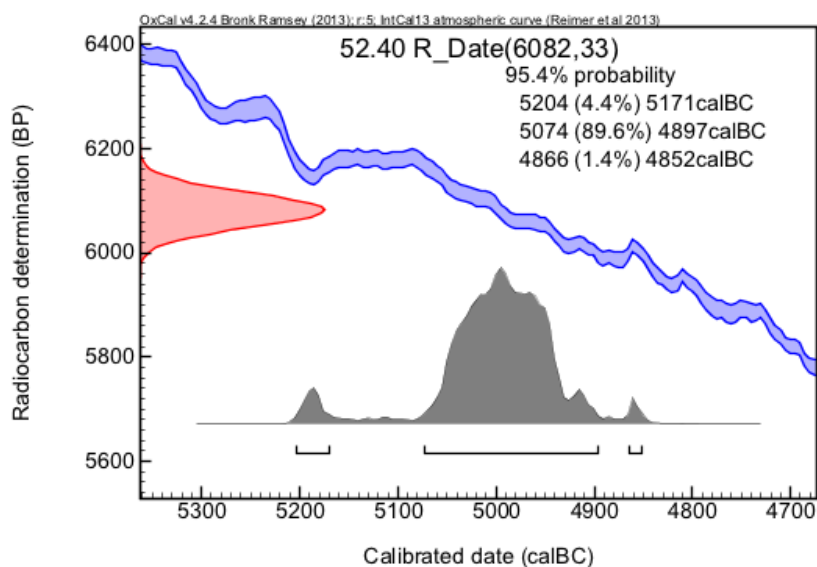

Fig. 1. Tărtăria-Gura Luncii. 2014. Calibrare proba RoAMS-52.40: 6.082±33 BP. Complexul arheologic C.XLV.

⁴ Luca 2016, p. 27.

⁵ Luca 2016, p. 142, 145-146.

⁶ Luca 2016, p. 141-142; la foto 143 și 145 se vede că groapa pivniței este atinsă – în partea din dreapta – de o alta, cenușie, care pornește mai de sus (niv. III).

⁷ Luca 2016, p. 27-28.

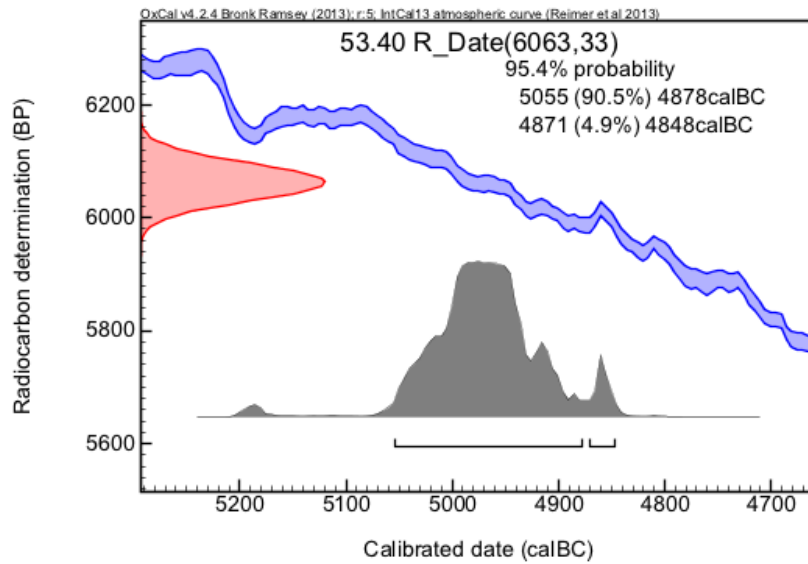

Fig. 2. Tărtăria-Gura Luncii. 2014. Calibrare proba RoAMS-53.40: 6.063 ± 33 BP. Complexul arheologic C.XLV.

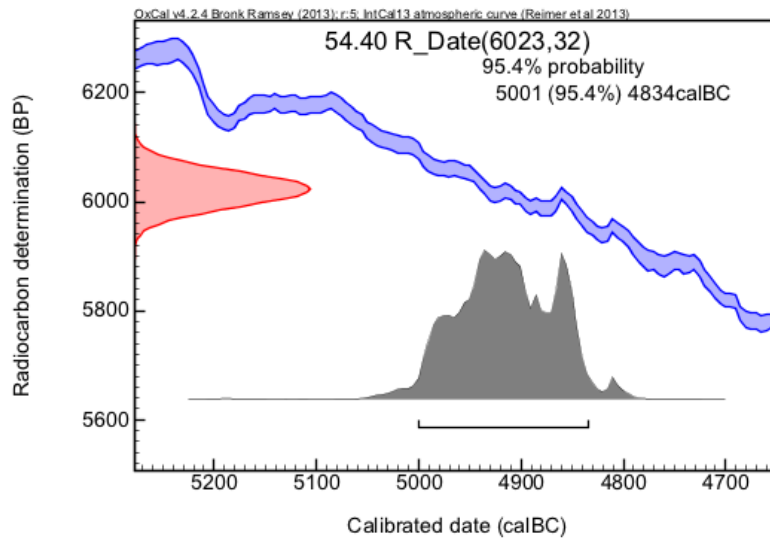

Fig. 3. Tărtăria-Gura Luncii. 2014. Calibrare proba RoAMS-54.40: 6.023 ± 32 BP. Complexul arheologic C.XLV.

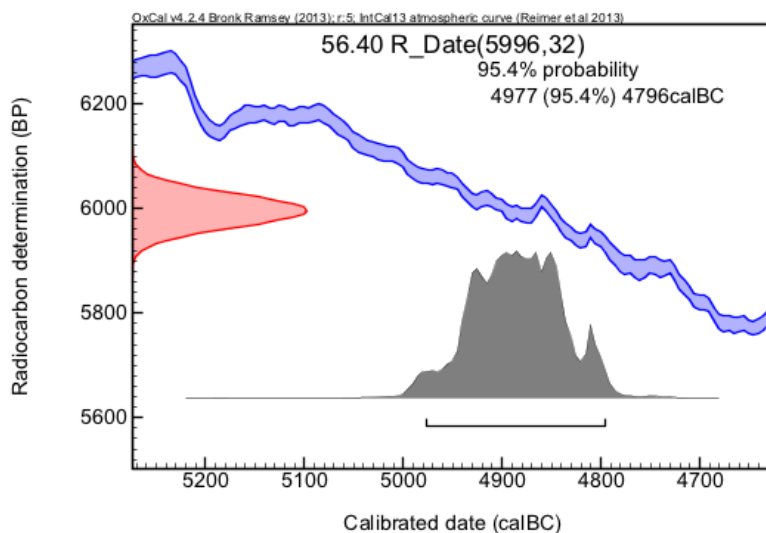

Fig. 4. Tărtăria-Gura Luncii. 2014. Calibrare proba RoAMS-56.40: 5.996±32 BP. Complexul arheologic C.XLV.

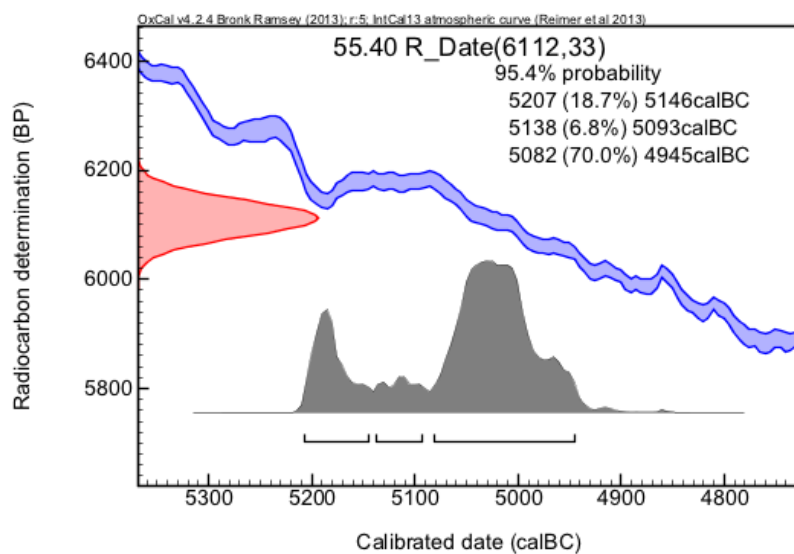

Fig. 5. Tărtăria-Gura Luncii. 2014. Calibrare proba RoAMS-55.40: 6.112±33 BP. Complexul arheologic C.XLIV.

Datele mai vechi de la Tărtăria⁸ R-1631: 6310±65 BP; R-1655: 6215±65 BP; R-1630: 6200±65 BP arată existența unei locuiri vinciene, măcar din Vinča A₂, așa cum observa și Gh. Lazarovici într-un articol⁹.

În alte situri din Transilvania sunt observații de cronologie absolută care pot să ne edifice asupra legăturilor cronologice și culturale dintre ele. La Miercurea Sibiului-Petriș avem câteva date semnificative: GrA-33127: 6475±40 BP¹⁰; GrN-29053: 6350±130 BP¹¹; GrA-30500: 6200±60 BP; GrA-43076: 6160±50 BP sau GrA-26606: 6150±40 BP. Este evident faptul că acesta este locuit încă din faza A₁ a culturii Vinča până în faza A₃/B₁ (avem și complexe Vinča B, așa cum ne-o arată ultimele trei date).

Limba¹², un alt sit care este Vinča A, ne dă o dată de orizont A₂: GrN-28112: 6290±50 BP.

Zau de Câmpie este cel mai apropiat sit ca structură cronologică relativă și absolută față de Tărtăria-Gura Luncii. Datele de aici sunt: Ly-8934: 6230±55 BP Ia; Ly-8932: 6185±55 BP IIa; Ly-8933: 6104±55 BP IIIa¹³; Ly-8931: 6050±55 BP¹⁴. Restul datelor și analiza acestora, în BC, într-un articol, din același an al lui Gh. Lazarovici¹⁵, dar și în altele mai noi¹⁶.

Un alt sit care ar fi trebuit să ne lămurească este Alba Iulia-Lumea Nouă. Datele de aici se pot cumula în două categorii. În prima intră unele date (cel puțin primele două) nesuținute și de materialele arheologice: Poz-19379: 7420±50 BP (Mezolithic!) și Poz-19378: 6859±40 BP¹⁷ (neolitic foarte timpuriu!). Mai apoi, Poz-19490: 6090±50 BP¹⁸, care este Vinča B final, poate C, și un lot mare de date Foeni¹⁹: Poz-19377: 5770±40 BP²⁰; Poz-19489: 5750±50 BP²¹; Poz-19451: 5700±50 BP²²; Poz-22522: 5695±35 BP²³; Poz-22522: 5695±35 BP²⁴; Poz-22521: 5690±40 BP²⁵; Poz-19376: 5670±40 BP²⁶;

⁸ Suciu 2009, fig. 258.

⁹ Lazarovici 2010, fig. 8; Lazarovici 2012, fig. 8.

¹⁰ Biagi *et alii* 2007, fig. 3; Suciu 2009, p. 101, fig. 135 (B₁₈).

¹¹ Suciu 2009, fig. 255b.

¹² Suciu 2009, fig. 255c.

¹³ Suciu 2009, fig. 255a.

¹⁴ Suciu 2009, p. 291.

¹⁵ Lazarovici 2010, fig. 8; Lazarovici 2012, fig. 8.

¹⁶ Lazarovici *et alii* 2011, p. 81, tab. IV/32.

¹⁷ Gligor 2009, pl. CLXXX.

¹⁸ Gligor 2009, pl. CLXXIX/4.

¹⁹ Suciu 2009, p. 296, 297, 298.

²⁰ Gligor 2009, pl. CLXXVIII/4.

²¹ Gligor 2009, pl. CLXXIX/1.

²² Gligor 2009, pl. CLXXIX/3.

²³ Gligor 2009, pl. CLXXVIII/2.

²⁴ Gligor 2009, pl. CLXXXIII/4.

²⁵ Gligor 2009, pl. CLXXX.

Poz-19375: 5650±40 BP²⁷ care comparate – de exemplu – cu datele Petrești A (Daia Română²⁸ – Petrești A: Bln-1197: 5900±100 BP; Bln-1199: 5835±100 BP; Bln-1201: 5710±100 BP) sau Cucuteni A (Malnaș Băi²⁹ – Gd-5858: 5940±60 BP; Gd-5861: 5880±80 BP; Hd-14118: 5663±42 BP) ne duc spre ideea că cele două culturi nu au personalitatea sub care au fost definite.

Datele turdășene din faza târzie (nu Turdaș II³⁰ cum afirmă Fl. Drașovean, ci Turdaș III³¹ după noi) Orăștie-Dealul Pemilor, punct X₂: Deb-5765: 6070±70 BP; Deb-5762: 5825±60 BP; Deb-5775: 5790±55 BP³² și Cerișor-Peștera Cauce: GrN-28994: 5760±40 BP³³ arată o contemporaneitate cu Petreștiul A, cel puțin în faza III a culturii Turdaș.

Dar noile loturi ce se află în stadiul de obținere a datelor ne vor lămuri mai mult și vor aduce informații necesare și binevenite.

Mulțumiri.

Colaborarea dintre Muzeul Național Brukenthal și Laboratorul RoAMS, Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei”, Măgurele-Ilfov este de bun augur. Trebuie să mulțumesc (S. A. Luca) tuturor tinerilor care fac să avem – în sfârșit – acces de bună calitate la datele radiocarbon și în România.

RADIOCARBON DATA FROM LEVEL III AT TĂRTĂRIA-GURA LUNCII SITE (2014-2015 PREVENTIVE RESEARCHES)

ABSTRACT

The well-known archaeological site from the Tărtăria locality border (Sălișteea commune, Alba County) is being researched both systematically and preventive, starting

²⁶ Gligor 2009, pl. CLXXVIII/3.

²⁷ Gligor 2009, pl. CLXXIX/2.

²⁸ Suciu 2009, p. 294, 295, 297.

²⁹ Suciu 2009, p. 293, 294, 298.

³⁰ Drașovean 2013, p. 20, Tabel 1 (citându-ne la Luca 2001, p. 142).

³¹ Luca 2001, p. 142-143 arătăm că: „Acestea arată o contemporaneitate relativă între stratul vechi de la Orăștie ... și nivelul II (intermediar) al așezării de la Turdaș (în compoziția căruia intră și materiale arheologice nepictate de tip Foeni...”. Dacă s-ar fi aprofundat problema s-ar fi văzut faptul că aceste materiale – cele de tip Foeni – apar în nivelul II superior (a doua parte a nivelului intermediar, mai nouă, superior – Luca 2001, p. 63-65 (forme), 66, 67, 68, 69, 70 (ornamente) – locuințele L₁ și L₄). Dar pentru a justifica o teorie proprie se pot face și „mici” ajustări.

³² Luca 2014, p. 108, Table 1.

³³ Luca 2014, p. 108, Table 1.

with the year of 2010. We are bringing to the attention of the researchers the first set of C^{14} data belonging to level III (Vinča B).

FIGURE CAPTION

- Fig. 1. Tărtăria-Gura Luncii. 2014. RoAMS-52.40: 6.082±33 BP. Archaeological complex C.XLV.
 Fig. 2. Tărtăria-Gura Luncii. 2014. RoAMS-53.40: 6.063±33 BP. Archaeological complex C.XLV.
 Fig. 3. Tărtăria-Gura Luncii. 2014. RoAMS-54.40: 6.023±32 BP. Archaeological complex C.XLV.
 Fig. 4. Tărtăria-Gura Luncii. 2014. RoAMS-56.40: 5.996±32 BP. Archaeological complex C.XLV.
 Fig. 5. Tărtăria-Gura Luncii. 2014. RoAMS-55.40: 6.112±33 BP. Archaeological complex C.XLV.

Abrevieri bibliografice:

- BB - *Bibliotheca Brukenthal*, Muzeul Național Brukenthal, Sibiu.
 BMA - *Bibliotheca Musei Apulensis*, Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia.
 Quaderno - *Quaderno*, Società per la preistoria e protoistoria della regione Friuli-Venetia Giulia.

Bibliografie:

- Biagi *et alii* 2007 - P. Biagi, I. B. Gratuse, S. Boucetta, „New data on the obsidians from Banat and Transylvania (Romania)”, *Quaderno*, 12, 2007, p. 129-139.
 Drașovean 2013 - Fl. Drașovean, „Despre unele sincronisme de la sfârșitul neoliticului târziu și începutul eneoliticului timpuriu din Banat și Transilvania. O abordare Bayesiană a unor date absolute publicate de curând și republicate recent”, *AnB(SN)*, 21, 2013, p. 11-34.
 Gligor 2009 - M. Gligor, *Așezarea neolitică și eneolitică de la Alba Iulia – Lumea Nouă în lumina noilor cercetări*, Cluj-Napoca, 2009.
 Lazarovici 2010 - Gh. Lazarovici, „Evolution, absolute and relative chronology of Zau Culture”, (eds. J. Šuteková, P. Pavúk, P. Kaláková, B. Kovár) *SAM 11*, Pantha Rei, Bratislava, 2010, p. 115-128.
 Lazarovici *et alii* 2011 - Gh. Lazarovici, C.-M. Lazarovici, M. Merlini, *Tărtăria and the sacred tablets*, Cluj-Napoca, 2011.
 Lazarovici 2012 - Gh. Lazarovici, „Cronologia absolută, relativă și evoluția culturii Zau”, *ActaMP*, 34, 2012, p. 57-71.

- Luca 2001 - S. A. Luca, *Așezări neolitice pe Valea Mureșului (II). Noi cercetări arheologice la Turdaș-Luncă. I. Campaniile anilor 1992-1995*, BMA, 17, 2001.
- Luca 2014 - S. A. Luca, *Arts and Religious beliefs in the Neolithic and Eneolithic from Romania*, BB, 67, 2014.
- Luca 2016 - S. A. Luca, *Tărtăria REDIVIVA*, BB, 71, 2016.
- Suciu 2009 - C. I. Suciu, *Cultura Vinča în Transilvania*, BB, 44, 2009.